

„Nincs költemény baleset nélkül, sem olyan költemény, mely ne tátonyana nyitott sebként, miközben maga is hasonló sebet üt.”
Jacques Derrida

Masri Mona Aicha

A SÉRÜLÉS ESZTÉTIKÁJA*

Olyan ez, mint mikor a drága olaj a fejről lecsordul a szakállra, Áron szakállára, amely leér köntöse gallérjára. Olyan, mint a Hermón harmatja, amely leszáll a Sion hegyére. Csak oda küld az Úr áldást és életet mindenkor.

Az újszövetségi kharisz (χάρις) kifejezés szemantikai mezejében egyszerre van jelen a „szépség”, a „gyönyörködtető vonzerő”, az „öröm” és a „kegyelem” jelentése. A keresztyén hagyományban a „kegyelmet” gyakran jogi kategóriák szerint értelmezik, ám teológiai szempontból nélkülözhetetlen annak esztétikai dimenziója is. Ha a kegyelmet kizárólag jogi értelemben vizsgáljuk, leíróvá és statikussá válik, és elhomályosul eredeti, gyönyörködtető és örömet kiváltó természete, amely folyamatos történésnek mutatkozik meg, és szorosan hozzátartozik a kharisz szó eredeti jelentéséhez.

A teológiai esztétika kiindulópontja az a tétel, hogy Isten szép. A szépség fogalma, ha arra az egyszerű antropológiai kérdésre gondolunk, hogy jelen gondolatok írója szép-e, hallásra személyes vagy naiv felvetésnek tűnhet, mégis rávilágít arra, hogy a „szép” fogalma mennyire relatív, kontextusfüggő és egzisztenciálisan átítatott. Természetesen ha teológiai antropológiára gondolunk, és Isten képmását látjuk az emberben, akkor kénytelenek vagyunk azt mondani, hogy jelen szöveg írója szép.

A teológiai szép nem relatív. A Szentírás több kifejezést használ a szépre; az Ószövetségben: tób, nóam, kábód, hádár, jáfeh; az Újszövetségben: kalon. Ezek mindig örömet és gyönyörűséget jelentenek, tehát sosem pusztán külső formára vonatkoznak.

* Tóth Sárának, gratulálva *Otthon és otthon-talanság. A protestáns képzelet reszakralizációja Paul Tillich és Marilynne Robinson műveiben* című habilitációs dolgozatához.

Masri Mona Aicha. *Fotó: Füle Tamás | parokia.hu*

Westermann szerint a bibliai szép az a történet, amely Istentől kapott áldását hordozza magán.¹

Gerhard von Rad klasszikus, tömör megfogalmazása a szépről: 1. A szép sosem volt valamiféle abszolút, öncélú valóság Izrael számára, olyasminek tekintette, amit Isten folyamatosan a világnak adományoz. Ennélfogva 2. a szép a hit körébe tartozott. 3. Az Istentől adományozott szépség élvezete voltaképpen már a zsoltárokban, a próféták jövődöléseiben pedig nyilvánvalóan egy később bekövetkező esemény előrevetülése volt, azaz eszkatologikus beteljesedésre irányult; a hit személyének nézése, és nézés hordozta hit ez. 4. Izrael az isteni önkiüresítés és rejtőzködés műveiben is felismerte a dicsőséget. 5. A szépet eseménynek, semmint valamiféle létezőnek tartotta Izrael, mint-hogy Isten cselekvésének és nem Isten létének megnyilvánulását látta benne.²

Láthatjuk, az esztétika az Ószövetség emberét is meghatározta. A szép, a gyönyörködés lényegi eleme a hívó ember életének. Augustinus az evangélium központi üzenetét, az üdvösséget nemcsak tanítandó igazságnak vagy az ember életét megváltoztató jónak tekintette, hanem bevonja az élmény, tehát a gyönyörűség kategóriájába is.³

Dolgozatomban fontosnak tartom a mai kultúra szép értelmezésének bemutatását, melynek hatása alatt állunk. Legtöbben úgy gondolnánk, hogy a szépet, a jót és az igazat a relativizmus fenyegetni, „a szép relatív”. Ugyanakkor felfedezhetőek kimondatlan társadalmi konszenzusok. Byung-Chul Han dél-koreai születésű svájci, irodalmat és teológiát tanult filozófus a *Die Errettung des Schönen*⁴ című esszéjét így kezdi: a simaság a jelen kézjegye. Összeköti egymással Jeff Koons szobrait,⁵ az iPhone-t és az intim szőrtelenítést. Miért tartjuk ma szépnek a simaságot? Az esztétikai hatáson túl egy általános társadalmi imperatívuszt tükröz. Ugyanis a mai pozitív társadalmat teszi meg. A simaság nem sért. Ellenállást sem képez.⁶

Miként jelenik meg ez a simaság az egyházunkban?

Amikor információvá degradáljuk hitvallásainkat. Formakereséseinket felváltják a sablonok. Igehirdetéseinket az AI is írhatná, panel kifejezések, jelentés kiüresedések. Dramaturgiai fordulatoktól, úgy is mondhatnám, találkozóktól mentes együttlétek. Amikor az istentisztelet statikus, nem dinamikus, nem történik. Ebben eltűnik a *homo faber*, az alkotó ember, a *homo contemplans*, a szemlélődő ember vagy a *homo delectans*,

1 WESTERMANN, Claus: Biblische Ästhetik. Das Schöne in der Bibel, *Die Zeichen der Zeit*, 4. évfolyam, 1950, 277–279, idézi BÉKÉSI Sándor: *Ergon. A keresztény esztétika teológiája*, Doktori disszertáció, Budapest, KRE, 2003, 44.

2 VON RAD, Gerhard: *Az Ószövetség Teológiája*, I. kötet, *Izrael történeti hagyományainak teológiája*, ford. GÖRFÖL Tibor, Budapest, Osiris Kiadó, 2000, 291.

3 BÉKÉSI: i. m., 31.

4 Magyar nyelven *A szép megmentése* címen – a címmel körülbelül annyi baj van, mint a Chicagói nyilatkozat esetében a Biblia tévedhetetlenségének kimondásával, a nyúl viszi a puskát.

5 Han részletesebben ír Jeff Koons *Balloon Venus* című munkájáról, amelynek szótérológiai dimenziója van. Mária-ábrázolás, szülőpózban, ahol Mária nem egy sebekkel borított *homo dolorist* szül, hanem egy megsebezhető megváltót szül, hanem egy palack Don Pèrignon Rosé Vintage 2003-t.

6 HAN, Byung-Chul: *A szép megmentése*, ford. CSORDÁS Gábor, Budapest, Typotex, 2021, 7.

a gyönyörködő, örvendező ember. Az az alkotó ember, aki örvendezve marasztalja és elővételezi az újteremtés gyönyörűségét.

Jacques Derridától választottam mottómat: „*Nincs költemény baleset nélkül, sem olyan költemény, mely ne tátongana nyitott sebként, miközben maga is hasonló sebet üt.*”

Sérülés nélkül nincs költemény. Sérülés nélkül nincs művészet. Sérülés nélkül nincs esemény. Sőt, a gondolkodást is a sérülés negativitása lobbantja föl. Fájdalom és sérülés nélkül ugyanaz a meghitt, a megszokott folytatódik.⁷ Gondoljunk bele, sérülés nélkül, fájdalom nélkül nem születik meg ez a kötet. Sérülés nélkül nincs történet, csak történet, leírás, sőt, csak felvillanó sztori.

A keresztyén esztétika középpontja nem lehet más, mint a krisztológia. A test, amely sérülékeny. A test, amely csúffá lesz az átokfán.

De ez a rútság a kharisz része. A rút nem a szép ellentéte, mert a szép ellentéte a giccs. A rút nem is pusztán anatómia a szép mellett. A szép anatómiája az Isten nélküli lét, a kárhozat. A rút a teológiában a kharisz, tehát a szép, a kegyelem része.

Békési Sándor úgy fogalmazza meg, hogy az örömet és gyönyörűséget szerző szépnek ez a tette az evangéliumok szerint három mozzanatban mutatkozik meg: úgy, mint a harag poharának kiívása, a halál mélységében történő megkeresztelkedés, valamint a dicsőség trónusán való ülés. Szótérológiai értelemben mindez Jézus Krisztus szenvedése, kereszten történt halála és dicsőséges feltámadása. Ha a szépről – nem filozófiai, hanem – teológiai szempontból beszélünk, éppúgy nem szólhatunk másról, mint ahogy Pál apostol sem, csak Krisztusról, a megfeszítettéről.⁸

Békési beszél a szép rútságáról *deformis formositas*, ami azt jelenti, hogy a szép feláldoztatik az igazságért. Fordítva ez lehetetlen, ugyanis az igaz sohasem áldozható fel a szépség érdekében, mert az maga a giccs. Ahogy Békési *A fájdalom gyönyörűsége* című tanulmányában fogalmaz: amikor a magamutogató felszín, a külső máz tetszeleg az igazság eltakarásával vagy eltussolásával, akkor az csak üres póz vagy közönséges bálványimádás. Az igazság felmutatásának érdekében viszont rútság, diszharmónia, torzulás nyomán mutatkozik meg a szép. Valójában a tartalmi igazság a szép, s nem a talmi külső alak.⁹

Krisztusban ismerjük fel, hogy a szép valójában tartalmi igazság, és nem külső alak, Krisztusban, aki egyetlen igazként megfosztatik a szépségétől, és ez örömet, gyönyörűséget, khariszt nemz. Ismerjük Ézsaiás próféciaját: „Nem volt neki szép alakja, amiben gyönyörködhettünk volna, sem olyan külseje, amiért kedvelhettük volna. Megvetett volt, és emberektől elhagyatott, fájdalmak férfia, és betegség ismerője. Eltakartuk arcunkat előle, megvetett volt, nem törődtünk vele.” Pedig, és ez az öröm pedig! Pedig a mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmainkat hordozta. Mi meg azt gondoltuk, hogy Isten csapása sújtotta és kínozza. Pedig a mi vétkeink miatt kapott sebeket, bűneink miatt törték össze. Ő bűnhődött, hogy nekünk békességünk legyen, az ő sebei árán gyógyultunk meg.¹⁰

⁷ Uo., 48.

⁸ BÉKÉSI Sándor: A fájdalom gyönyörűsége, A teológiai esztétika helye a kultúrában és a művészetekben, *Magyar Művészet*, 3. évfolyam, 2015/4, 61–66.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

Békési mindezt a XIV. századi gótikus bonni pietàn keresztül szemlélteti. Én Fehér Renátó *Torkolatcsönd*¹¹ kötetét emelném ki, mint egy mai dadogást, sebzést, amely egyszerre tombol, sért a bekövetkező csend előtt. Ahogy a mellébeszélést, a hallgatás előtti borzalmat nem teszi alakzatokba, nyersen veti oda. És ez azért is fontos, mert a kötet megjelenése után sokáig nem publikált verset. Csendben maradt.

A művészet valamennyi csonkolt korpusza, legyen az képzőművészet vagy szövegkorpusz, ezt a mellébeszélést nem tűrő valóságot mutatja.

Aztán beszél Békési a szép haláláról, hogy a hazugság és a gonoszság hangzavarában az igaz megtalálásáért csak a csend adatik: akusztikus, vizuális és kinetikus csend. Ebben a helyzetben Isten szava, az ige is felfüggesztetik a Jézus halott testét magába záró sír abszolút Szombatjában.¹²

Végezetül a rút szépsége, *formosa deformitas*, jelenti azt, hogy ami eddig csúf és megvetett, botrányos és fájdalmas, halálos és halott volt az igazért, azt szépként fogadja be minden benne megváltott személy és közösség. A *theologia crucis* szépségének titka ez a paradoxon, amellyel Luther éppen azt hangsúlyozta ki, hogy a falakon kívül számkivetve, a Golgotának nevezett szemétdombon keresztre feszített és megölt rabbiban, a teljes rejtőzködésben ismerszik fel leghatározottabban az önmagát kijelentő Isten és az ő szépsége.¹³

Han így fogalmaz: „Ohne Verletzung gibt es keine Wahrheit, ja nicht einmal Wahrnehmen.”¹⁴ Azaz: sérülés nélkül nincs igazság, sőt az igazság vételezése (Wahrnehmen), tehát maga az észlelés sincs. Sérülés nélkül nincs igazság, sőt észlelés sincs.

A megújulás kérdésében itt felvetődik, van-e valóságos vételezése az igazságnak akkor, ha nem tesszük ki magunkat a sérülésnek, a változásnak, Isten ígéjének, amely megsebez, átformál. Hol a sérülés? A sebzés?

Roland Barthes *Világoskamra* című művében azt mondja, hogy a fotográfiának két eleme van, az egyik az úgynevezett studium, amely a tanulmányozandó információk összessége, egy szétszórt figyelmet támaszt a néző felé. A néző eldöntheti: tetszik vagy nem tetszik. A fotográfia kulturálisan kódolt, és a studium ezt a kódot követi le. A studium nem szenvedély, nem szerelem.¹⁵

A fotográfiának a másik része a punctum, ez sérti, megsebz, megrázza a szemlélőt. Amíg a studiumnál én, a szemlélő vagyok, aki felkeresi, addig a punctum előröppen nyílként, hogy átdöfjön. A punctum hirtelen az egész figyelmemre igényt tart. A punctum tekintetként ad hírt magáról, egy ragadozó tekintetként, amely megpillant és kérdéssé teszi a szemem szuverenitását. Átlyukasztja a fotográfiát, amelyen a szememet legeltettem.

De a punctum átláthatatlan, minden megnevezés, minden megjelölés alól kivonja magát. Ezért elviselhetetlen. Se információvá, se tudássá nem alakítható át. A punctum ott keres fel, ahol ismeretlen vagyok magam számára.

Sok kép kiabál, de nem sebez.

11 FEHÉR Renátó: *Torkolatcsönd*, Budapest, Magvető Kiadó, 2022.

12 BÉKÉSI: A fájdalom gyönyörűsége.

13 Uo.

14 HAN: i. m., 48.

15 BARTHES, Roland: *Világoskamra*, ford. FERCH Magda, Budapest, Európa Kiadó, 1985, 34.

Isten népén felragyog a *kharisz*, mint ahogy mondtam, a szép egy történés Isten népe számára, azt jelenti, Isten cselekszik, amely nem lehet pusztán studium a számunkra.

Miként lehetséges ez? Hogyan tudjuk kitenni magunkat Isten megújító, gyönyörködtető kegyelmének?

Faust varázsigéje: oly szép vagy, ó maradj, ne menj! Békési egy új vagy éppen régi (ahogy láttuk Augusztinusnál) terminus technicust vezet be a hermeneutikába, a *sensus delectabilis* fogalmát, a gyönyörködő értelmet. Kissé paradoxnak hathat a fogalom, de enélkül nem értelmezhetőek a Szentírás szövegei. Gondolhatunk itt Órigenész *Énekek éneke*-értelmezésére. A gyönyörködő értelem, Isten és ember koinóniájának élménye. A mennyei öröm, az eljövendő elővételezése. A tipologikus értelmezésen belül abban különbözik az anagogikus értelem, hogy amíg az anagogikus az exkathonra mutat, addig a gyönyörködtető az eszkathonból láttat. A *sensus delectatio*-elv ajtónyitása az itt és most átélhető teofániára. Lényege a személyes Isten marasztalás. Faust varázsigéje: oly szép vagy, ó maradj, ne menj!¹⁶

Látásom szerint ugyanakkor ez az embertől elidőzést kér. A szépben való időzést. A szép eloldoz a vágyainktól, az akaratunktól, hiszen az én elmerül a szépben. Ezt hívjuk mi keresztyének ünnepnek. Sabbathnak. Khairosznak, amely a kronosszal ellentétben nem múlik, hanem telik. Amely egy minősített időbe emel. Ugyanakkor, amikor gyönyörködünk, kitesszük magunkat az Igazságnak, az érzékelésnek, tehát a sebzésnek.

Milyen a sérülés nélküli kegyelem?

Nincs kegyelem baleset nélkül, sem olyan kegyelem, mely ne tátongana nyitott sebként, miközben maga is hasonló sebet üt.

ABSZTRAKT

A sérülés esztétikája

„Nincs költemény baleset nélkül, sem olyan költemény, mely ne tátongana nyitott sebként, miközben maga is hasonló sebet üt” – írja Jacques Derrida. De mi történik, ha ugyanezt a kegyelemről kérdezzük? Lehetséges-e kegyelem sérülés nélkül?

A *kharisz* jelentésmezejéből kiindulva a kegyelem nem pusztán jogi kategóriaként, hanem örömet és gyönyörűséget keltő eseményként jelenik meg. Byung-Chul Han, Roland Barthes és Békési Sándor gondolatai nyomán az a kérdés kerül előtérbe, miként kapcsolódik össze kegyelem, szépség, sérülés és igazság. A keresztyén esztétika középpontjában a megsebzett Krisztus áll: benne a rútság és a szenvedés nem a szépség megszűnését, hanem annak paradox beteljesedését jelenti. A kegyelem így nem sima és sértetlen felszín, hanem olyan történés, amely gyönyörködtet, miközben megsebez, kizökkent, és megnyit az igazság érzékelésére. Milyen tehát a sérülés nélküli kegyelem? **Kulcsszavak:** *esztétika, kegyelem, sérülés, Byung-Chul Han, Roland Barthes, Békési Sándor*

16 BÉKÉSI: *Ergon*, 41.

ABSTRACT

The Aesthetics of Wounding

„No poem without accident, no poem that does not open itself like a wound, but no poem that is not also just as wounding.” What happens if we ask the same of grace? Can there be grace without wounding?

Starting from the semantic field of *charis*, grace emerges not merely as a juridical category but as an event of joy, delight, and beauty. Drawing on Byung-Chul Han, Roland Barthes, and Sándor Békési, the text asks how grace, beauty, wounding, and truth become intertwined. At the centre of Christian aesthetics stands the wounded Christ: in him, ugliness and suffering do not mark the disappearance of beauty, but its paradoxical fulfilment. Grace, then, is not a smooth and unbroken surface, but an event that delights even as it wounds, unsettles, and opens us to the perception of truth. What, then, is grace without wounding?

Keywords: *aesthetics, grace, wounding, Byung-Chul Han, Roland Barthes, Sándor Békési*